

Rikoksen uhrin aseman muutokset viimeisen 30 vuoden aikana

Sani Majaniemi

OPINNÄYTETYÖ
Kesäkuu 2024

Liiketalous
Juridiikka

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Liiketalouden tutkinto-ohjelma
Juridiikka

MAJANIEMI, SANI:

Rikoksen uhrin aseman muutokset viimeisen 30 vuoden aikana

Opinnäytetyö 40 sivu, joista liitteitä 2
Kesäkuu 2024

Tässä opinnäytetyössä käsitellään rikoksen uhrin aseman muutosta viimeisen 30 vuoden aikana sekä pohditaan uhrin tukipalveluiden merkitystä uhrin asemaan. Rikoksen uhrin asema oli hyvin erilainen 30 vuotta sitten, jolloin vastaavia tukipalveluita ei ole ollut saatavilla. Opinnäytetyössä on otettu tarkasteluun uhrin aseman parantumiseen, uhrin suojeluun ja uhrille tarjottaviin tukipalveluihin vaikuttaneet säädökset, muun muassa laki lähestymiskiellosta, Istanbulin sopimus, Euroopan parlamentin direktiivi 2012/29/EU ja esitutkintalaki.

Tämä toiminnallinen opinnäytetyö rakentui rikosuhripäivystyksen aihe-ehdotelman kautta, ja siinä käsitellään edellä mainittuja aihepiirejä. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tarjota tiivis läpileikkaus siitä, mitkä lait ja säädökset ovat minäkin vuonna muuttaneet ja vaikuttaneet uhrin asemaan ja kuinka kyseiset muutokset ovat vaikuttaneet tukipalveluihin.

Opinnäytetyön tutkimuksellisessa osuudessa on hyödynnetty asiantuntijahaastatteluita, jotka on toteutettu puolistrukturoituna. Asiantuntijat saivat ennakkoon kysymykset, joiden pohjalta käytiin vapaamuotoinen haastattelu Teamsissa. Haastateltaviksi valikoitui neljä rikoksen uhrin ja uhrin tukipalveluiden parissa työskentelevää asiantuntijaa, joilta kysyttiin kuusi kysymystä. Haastatteluissa käsiteltiin muun muassa sitä, kuinka haastateltavat ovat kokeneet uhrin aseman muuttuneen sekä mahdollisia muutoksia, joita he toivoisivat tulevaisuudessa implementoitavan esimerkiksi tukipalveluihin ja näiden vahvistamiseen. Haastattelut täydentävät sekä tukevat opinnäytetyön aihetta ja materiaaleja.

Rikoksen uhrin asema on muuttunut merkittävästi viime vuosikymmeninä, mutta edelleen muun muassa uhrin kohdanneet asiantuntijat toivovat muutoksia ja parannuksia. Haastatteluissakin huolen aiheeksi heräsi uhria auttavan viranomaisen koulutus, jossa koetaan olevan puutteita. Myös uhridirektiivin mahdollinen muutos herätti keskustelua, niin positiivista kuin kriittistäkin.

Opinnäytetyö on rikosuhripäivystykselle, muille uhria auttaville henkilöille ja aiheesta kiinnostuneille tarkoitettu, visuaalinen ja tiivis katsaus siitä, miten uhrin asema on muuttunut, ja mitkä ovat merkittävimmät muutokset rikoksen uhrin aseman kehityksen kannalta.

Asiasanat: rikoksen uhri, uhrin tukipalvelut, uhridirektiivi

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Bachelor of Business Administration
Legal expertise

MAJANIEMI, SANI:
Changing Status of Crime Victims over the Last 30 Years

Bachelor's thesis 40 pages, appendices 2 pages
June 2024

This thesis discussed the changing status of crime victims over the last 30 years and the role of victim support services in their status. The thesis examined the legislation that has influenced the improvement of the victim's position and the protection of the victim and the support services offered to the victim.

This functional thesis was inspired by a topic proposal from Victim Support Finland. In the research part of the thesis, expert interviews were used, which were conducted in a semi-structured way. The interviews complemented and supported the topic and materials of the thesis.

The interviews revealed that the position of crime victims had changed greatly, for example with the Victims' Directive. Shortcomings were also found in the training of the victim support authority. Today, the law obliges to provide support services for the victims of crime. This was not the case 30 years ago.

The thesis is intended as a visual and concise overview for anyone interested in the subject, as it shows the most significant changes in the position of victims over the last 30 years.

Key words: victim of crime, victim support, victim directive

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	RIKOS JA RIKOKSEN UHRI JA RIKOLLISUUS YLEISESTI	9
	2.1 Rikos	9
	2.2 Rikoksen uhri	9
	2.3 Rikollisuus yleisesti	10
3	RIKOKSEN UHRIN ASEMAN SÄÄNTELY	13
	3.1 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa	15
	3.2 Laki lähestymiskiellosta	16
	3.3 Amsterdamin sopimus	17
	3.4 Euroopan unionin perusoikeuskirja	18
	3.5 Neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS	19
	3.6 Istanbulin sopimus	20
	3.7 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU	21
	3.8 Esitutkintalaki	23
	3.9 Laki valtion varoista maksettavasta korvauksesta turvakotipalvelun tuottajalle	24
	3.10 Laki rikosuhrimaksusta	25
	3.11 Rikoksen uhrin tiedonsaannin edistäminen, työryhmä	25
	3.12 MARAK ja Barnahus-malli	26
4	ASiantuntijaHAASTattelut	27
	4.1 Tutkimusmenetelmät	27
	4.2 Uhrin aseman muutokset	28
	4.3 Uhria auttavan viranomaisen koulutus ja uhrin tasavertaisuus	29
	4.4 Tukipalveluiden asema	30
	4.5 Tulevaisuus tukipalveluiden näkökulmasta	31
	4.6 Tutkimusaineiston analysointi	32
5	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	33
	LÄHTEET	36
	LIITTEET	39
	Liite 1. Haastatteluiden saate	39
	LIITE 2. Haastattelu, kysymykset	40

LYHENTEET JA TERMIT

RIKU	Rikosuhripäivystys
RL	rikoslaki
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

1 JOHDANTO

Opinnäytetyö sai alkunsa omasta kiinnostuksestani kriminologiaan ja Rikosuhripäivystyksestä (RIKU) saadun aihe-ehdotelman kautta, jossa rikoksen uhrin aseman muutoksia tarkasteltaisiin nykypäivästä 30 vuotta taaksepäin. 30 vuotta sitten rikoksen uhrin asema ei ole ollut vielä läheskään yhtä suopea ja rikoksen uhria ei ole ”tunnistettu” tai uhrin tarpeita huomioitu samalla tavalla lainsäädännössä kuin nykypäivänä. Esimerkiksi neuvoston puitepäätös (2001/220/YOS) vuonna 2001 on määritellyt sen, että uhrille tulee tarjota tukea ja apua rikosprosessissa. Ihmisoikeus-asiakirjoissa ja oikeuskäytännöissä huomio on kohdistunut aikaisemmin enemmän syytetyn tai rikoksesta epäillyn oikeuksiin. Rikoksen uhrin ihmisoikeuksien turvaaminen on korostunut vasta uusimmissa asiakirjoissa ja käytännöissä (Alaattinoğlu 2020).

Nykypäivänä uhri voi olla vaikeampi tunnistaa, mutta helpompi auttaa, muun muassa sen takia, että uhri ei tunnista itseään uhriksi, mutta myös siksi, että oman havaintoni mukaan nykypäivänä on olemassa myös enemmän rikosmuotoja ja rikosnimikkeitä kuin 30 vuotta sitten. Rikoksen uhrin aseman paranemisesta huolimatta rikoksen uhri on silti välillä vaikea tunnistaa esimerkiksi sen vuoksi, että uhri ei itse tunnista itseään uhriksi, mutta myös siksi, että rikoksen muotoja ja rikosnimikkeitä on nykyisin enemmän kuin 30 vuotta sitten. Esimerkiksi vahingon-teko on määritelty rikoslaissa aiemmin vain vahingonteoksi ja lieväksi vahingon-teoksi, mutta vuonna 2015 vahingon-teon alle on asetettu myös törkeä vahingon-teko sekä datavahingon-teko (RL, 368/2015). Aina uhri ei myöskään välttämättä tiedä, mitä hänen tulisi tehdä rikoksen tapahduttua. Tätä kautta uhri voi kärsiä valtavista oikeudenmenetyksistä. (Rikosuhripäivystys 2018.)

Poliisin tietoon tulleiden rikosten määrä vuosikymmenten aikana ei ole lisääntynyt, vaan päinvastoin ollut hienoisessa laskussa (Tuovi 2023). Rikoksista ilmoitetaan poliisille nykypäivänä enemmän kuin aiemmin, ja yhtenä syynä siihen on uhrin parantunut asema rikosprosessissa sekä se, että näemme asiat nykypäivänä eri tavalla. Vanhempi sukupolvi ei välttämättä pidä tai ole pitänyt rikoksena sellaista tekoa tai konfliktia, joka nykypäivänä luokitellaan rikokseksi. (Kivivuori 2018, 15.) Rikoksen uhrin kynnys ilmoittaa rikoksesta madaltuu, kun uhri luottaa

siihen, että hänet otetaan vakavasti, ja uskoo, että oikeusjärjestelmä toimii (Åberg 2017).

Vuosina 2018–2022 RIKUn asiakasmäärät ovat kaksinkertaistuneet, ja asiakasmäärien kasvu on jatkunut vuonna 2023 (Rikosuhripäivystys 2023). Mielestäni tämä kertoo siitä, että rikoksen uhrien ja uhria auttavan viranomaisen tai muun yhteisön väliin on saatu toivottua luottamusta ja rikoksen uhri voi luottaa siihen, että hänen asiansa halutaan hoitaa ja häntä halutaan auttaa. Jotta rikoksen uhrin luottamus säilyy, tulee esimerkiksi viranomaisella olla tietämystä myös toisten järjestöjen ja tahojen tukipalveluista, jotta uhrin avun saanti olisi sujuvaa. Asiantuntijahaastatteluissa otetaankin kantaa viranomaisten koulutukseen, sillä siinä koetaan olevan puutteita. Mielestäni koulutusta olisi hyvä lisätä, sillä se, että uhrin kohtaava viranomainen tunnistaa uhrin ja osaa ohjata hänet oikean auttavan tahon piiriin, on ensiarvoisen tärkeää uhrin toipumisen sekä koko prosessin osalta.

Tämän empiirisen ja toiminnallisen opinnäytetyön tavoite on olla katsaus siitä, kuinka rikoksen uhrin asema on muuttunut ja millaiset vaikutukset laeilla, säädöksillä ja direktiiveillä on ollut uhrin asemaan ja kohteluun vuosien varrella, sekä tarkastella, kuinka merkittävässä osassa tukipalvelut ovat olleet tässä kehityksessä. Opinnäytetyön aihetta ehdotti Rikosuhripäivystys, ja kehitelin ideaa yhdessä heidän kanssaan. RIKU ei ole toimeksiantajana opinnäytetyössä.

Tämän tapaista läpileikkausta rikoksen uhrin aseman muutoksesta ei ole aiemmin tehty, joten tämän tapaiselle työlle on ollut kiinnostus mm. rikoksen uhria auttavien osalta, jotka näkisivät itsekkin kootusti mitä kaikkea on vuosien varrella tapahtunut ja missä kohtaa. Rikoksen uhrin asemaa on pohdittu ja tutkittu useissa artikkeleissa, opinnäytetöissä ja kirjoissa, mutta missään ei tunnu olevan koottua katsausta siitä, mitä vuosien varrella missäkin kohtaa on tapahtunut. Tämä opinnäytetyö on myös vain läpileikkaus, eikä tässäkään ole ollut mahdollista ottaa huomioon kaikkia säädöksiä, jotka uhrin asemaan ja tukipalveluihin ovat vaikuttaneet, mutta mielestäni tähän työhön on koottu tärkeimmät uhrin asemaan ja tukipalveluihin vaikuttaneet uudistukset. Opinnäytetyön tavoitteena on asettaa uhrin asemassa tapahtuneet muutokset aikajanelle. Opinnäytetyössä olen hyödyntänyt myös asiantuntijahaastatteluja, joiden avulla voin tarkastella niin jo toteutuneita vaikutuksia kuin tulevaisuudessa mahdollisesti tapahtuvia tai toivottuja

muutoksia. Olen valinnut haastatellut asiantuntijat sillä perusteella, että mielestäni heidän ammattiosaamisensa tukee opinnäytetyön materiaaleja. He tarjoavat pohdintoja siitä, mitä tulevaisuudessa mahdollisesti tulee tapahtumaan ja millaiset muutokset tai lisäykset Suomen lainsäädäntöön olisivat heidän mielestään tarpeellisia. Päädyin haastattelemaan asiantuntijoita luodakseni keskustelua aiheesta sekä ymmärtääkseni paremmin uhrin asemassa tapahtuneita muutoksia ja tukipalveluiden merkityksen tällä hetkellä.

Opinnäytetyöni loppupuolella otan tarkemmin käsittelyyn vakivaltarikosten, seksuaalirikosten, raiskausrikosten sekä kyberrikollisuuden uhrin. Valitsin nämä aiheet, koska kyberrikollisuus on enenevässä määrin näkynyt rikosilmoituksissa. Jo Haasio (2013) on kirjoittanut, että tiedostamalla internetin aiheuttamat riskit ja herättämät ennakkoluulot niiltä voi myös välttyä ja näin ollen kyberrikollisuuden vaarat on mahdollista havaita. Henkirikosten määrä on ollut laskussa 1990-luvulta alkaen, mutta kyberrikollisuus taas on kasvanut sosiaalisen median ja internetin kehityksen myötä (Kivivuori 2018,144). Käsittelen seksuaalirikoksia, sillä niiden osalta on tullut rikoslain (39/1889) 20 luvun uudistus tammikuussa 2023, mikä on osaltaan saattanut lisätä seksuaalirikosilmoitusten määrää, sillä laki vahvistaa itsemääräämisoikeutta, ja lakiuudistuksen myötä raiskaus katsotaan tapahtuneen, jos seksuaaliseen kanssakäymiseen ei ole suostumusta. Väkivaltarikokset valitsin sen takia, että väkivaltaa valitettavasti tapahtuu koko ajan ja kaikkialla, vaikka sitä kuinka yritetään kitkeä ja rajoittaa.

Keskeisenä tutkimuskysymyksenä tässä opinnäytetyössäni on se, miten rikoksen uhrin asema on muuttunut viimeisten 30 vuoden aikana ja millä tavoin tukipalveluiden roolia on vahvistettu näinä vuosina.

2 RIKOS JA RIKOKSEN UHRI JA RIKOLLISUUS YLEISESTI

2.1 Rikos

Rikoksella tarkoitetaan laissa rangaistavaksi säädettyä laiminlyöntiä tai tekoa. Sillä, että teko määritellään rikokseksi, yhteiskunta pyrkii osoittamaan teon moitittavuutta sekä vähentämään ja torjumaan tällaisia tekoja ja laiminlyöntejä (Sarimo, ym. 2016). Rikoslaki (39/1889), tunnetummin RL, antaa yhdenlaisen määritelmän ja rangaistuksen rikokselle teon vakavuuden mukaan. Rikoksia voi olla monenlaisia, ja kustakin rikoksesta säädetään rikoslaissa, jos tästä ei toisin määrätä. Rikos on yhteiskuntaan kohdistuva vääräys, ja sillä myös rikotaan uhrin yksilöllisiä oikeuksia (EPNDir 2012/29/EU).

Rikos voi olla samaan aikaan monen rikosnimikkeen alla, ja sitä voidaan tarkastella monesta eri kulmasta. Rikosnimikkeen määrittely ei siis välttämättä ole helppoa ammattilaisellekaan. On kuitenkin laintulkitsijoiden vastuulla päättää, kuinka suuri rangaistus teosta tulee antaa.

2.2 Rikoksen uhri

Rikoksen uhri on kansainvälisesti käytetty termi, ja sitä käytetään alan keskeisissä säädöksissä sekä uhrin tukipalveluissa. Asianomistaja-nimitystä käytetään rikosprosesseissa. Rikoksen uhri määritellään luonnolliseksi henkilöksi, jolle on aiheutunut rikoksesta välitöntä vahinkoa, kuten emotionaalinen, henkinen tai fyysinen haitta tai taloudellinen menetys. Rikoksen uhriksi voidaan määritellä myös perheenjäsenet, joille on aiheutunut vahinkoa uhrin kuoleman, joka on ollut välitön seuraus rikoksesta, takia. (EPNDir 2012/29/EU)

Rikoksen uhriksi voi joutua kuka vaan, eikä mielikuvaan ideaaliuhrista tulisi sortua (Åberg 2017, johdanto). Rikoksen uhri on voinut kokea esimerkiksi seksuaali- tai henkirikoksen, tieto- tai viestintärikoksen, väkivalta- tai omaisuusrikoksen tai jonkinlaisen muun rikoksen. Rikoksen uhri voi olla itse tietoinen siitä, että rikos on tapahtunut, ja tätä kautta osaa itse määritellä itsensä uhriksi, tai voi olla niin,

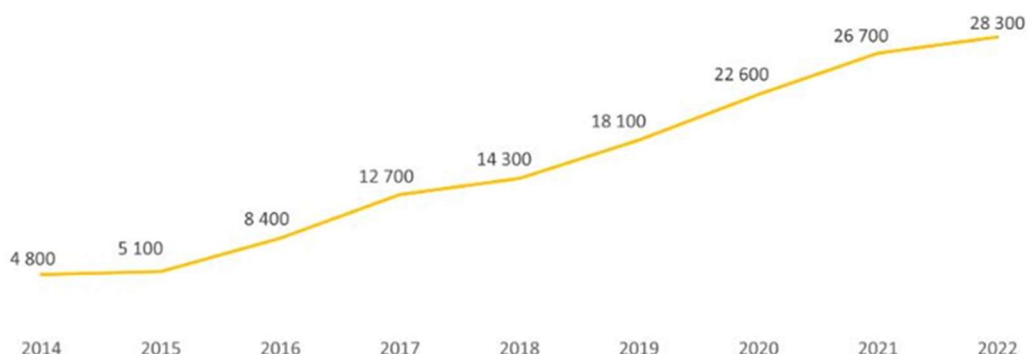
että uhri ei tiedä joutuneensa rikoksen uhriksi, ennen kuin hän on kertonut, kuullut tai lukenut vastaavanlaisesta tapahtumasta ja näin tunnistaa itsensä rikoksen uhriksi. Rikoksen uhriksi tunnistautuminen on tärkein vaihe uhrin avun saannin kannalta.

2.3 Rikollisuus yleisesti

Tässä luvussa kerron hiukan tarkemmin RIKUn asiakasmäärien kasvusta ja väkivalta-, seksuaali- sekä kyberrikollisuuden määristä. Olen ottanut nämä kolme rikollisuuden muotoa parempaan tarkasteluun tässä luvussa, sillä rikollisuutta tapahtuu maailmassamme koko ajan ja väkivalta esimerkiksi tuskin koskaan poistuu maailmasta. Seksuaalirikosten määrän olen ottanut tarkasteluun osin rikoslain 20 luvun uudistuksen takia ja sen vaikutukset huomioiden ja kyberrikollisuuden vähentymisestä haluan kertoa hiukan.

Huolestuttavaa on mielestäni se, kuinka paljon enemmän rikollisuudesta ilmoitetaan nykyään verrattuna 1990-lukuun. Rikollisuuden määrä ei ole kasvanut merkittävästi vuosituhaten vaihteessa, mutta ihmisten tietoisuus ja uskallus kertoa ja ilmoittaa rikoksista on parantunut, mikä on tietysti hyvä asia. Tämä saattaa johtua siitä, että ihmiset kokevat nykyään voivansa luottaa yhteiskuntaan ja siihen, että asiat hoituvat. Toisaalta taas ilmiö voi olla seurausta avoimemmasta keskustelusta rikoksen uhriksi joutumisesta tai rikollisuudesta ylipäänsä. RIKUssa työskentelevät Leena-Kaisa Åberg ja Jaana Koivukangas toivat viidennessä luvussa tarkemmin esittelemieni haastatteluiden aikana esille kasvavat asiakasmäärät sekä huolen siitä, kuinka kasvavia asiakasmääriä voidaan jatkossa auttaa yhä monipuolisemmin. Onko RIKUn asiakasmäärien kasvun takana kattavampi ymmärrys erilaisista rikoksista ja kannustavampi ilmapiiri niihin puuttumiseksi vai voiko tämä olla sattumaa? Lukemani aineiston ja tässäkin opinnäytetyössä käytettyjen tietojen valossa uskon, että muun muassa RIKUn asiakasmäärien kasvuun vaikuttaa vahvasti uhrin uskallus kertoa joutuneensa rikoksen uhriksi, mutta myös turvan tunne siitä, että häntä autetaan rikosprosessissa. Seuraavassa kuvassa on RIKUn asiakasmäärienkasvu vuosina 2014–2022.

ASIAKKAAT RIKOSUHRIPÄIVYSTYKSESSÄ 2022

KUVA 1. (Lähde Rikosuhripäivystys 2023)

Seuraava kuvassa havainnollistaa eri rikoksien määrissä tapahtuneita muutoksia vuosina 2010–2022.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Väkivallan yleisyys (% aikaisväestöstä)			7			7	6	6	6	7	4	6	
Poliisin tietoisuuteen tulleet törkeät pahoinpitelyt			1874			1563	1592	1581	1634	1599	1771	1652	
Kuolemaan johtaneet rikokset					101	84	76	73	85	72	86	83	85
Raiskausrikokset	823		1039	978	1025	1054	1167	1262	1400	1471	1464	1851	1678
Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö	1103		1577	1668	1420	1242	1245	1188	1410	1862	1804	2121	
Salassapitorikos	29					48	46	58	67	57	67	45	63
Tietoliikenne häirintä	25					85	71	65	34	41	72	116	106
Henkilökisterikos	36					122	114	103	111	32	9	1	4
Viestintäsalaisuuden loukkaus	295					298	437	378	331	264	327	240	215
Tietomurto	292					347	439	442	509	804	1107	1525	1891
Ihmiskauppa	11			20	18	26	68	73	80	72	110	114	

KUVA 2. (Lähde: Tuovi 2023)

Rikoslain 20 luvun uudistuksella on ollut varmasti vaikutusta seksuaalirikosten määrään. Seksuaalirikosten määrä on kasvanut 23 prosenttia tammi-syyskuussa 2023, verrattuna samaan ajankohtaan vuonna 2022 (Tilastokeskus 18.10.2023). Tilastokeskuksen tuottaman raportin mukaan 1012 raiskausta kirjattiin uuden lain mukaan. Yhteensä raiskauksia oli ilmoitettu tammi-syyskuussa 1402, joka on 137 tapausta enemmän kuin vastaavana ajankohtana vuonna 2022.

Kyberrikollisuus sen sijaan on vähentynyt viimeisten vuosien aikana, vaikka ihmisillä on yhä enemmän ja enemmän tietokoneita ja älypuhelimia käytössään. Rikollisuuden vähentyminen kertoo mielestäni siitä, että teknologian kehittyessä

on ymmärretty, mitä kaikkea internetissä voi tapahtua, mitä sinne kannattaa lisätä ja kuinka haavoittuvainen ihminen voi olla, mikäli hänen tietonsa joutuvat väärin käsiin kyberhyökkäyksen myötä. Sanat internet tai netti esiintyivät vuonna 2010 noin 15000 rikosilmoituksessa (Kostiainen 2014). Aiemmin esitetyssä kaaviossa olen listannut muutamia internetissä tapahtuneita tai tietoverkkoon kohdistuneita rikosnimikkeitä.

Väkivalta rikosten kohteeksi joutuneita ei prosentuaalisesti ole paljon ja rikosten määrä on vuosien varrella hiukan vaihdellut. Koronalla ei ollut erityisemmin vaikutusta perheväkivaltaa kohtaavien tai väkivallan pelossa elävien määrään, mutta muuta väkivaltaa kokeneiden osuus laski hiukan (Haapakangas, ym. 2022). Väkivaltarikoksen uhreiksi joutuvat herkästi muun muassa nuoret, joilla on mielenterveyshäiriöitä. Mielenterveyshäiriöt voivat olla seuraus väkivallasta, tai mielenterveysongelmat voivat johtaa väkivaltaan. Jotta uhritumisriskiä voitaisiin pienentää, tulisi tunnistaa ajoissa suuren riskin nuoret ja tarjota heille apua. (Oulasmaa 2023.)

3 RIKOKSEN UHRIN ASEMAN SÄÄNTELY

Tässä luvussa esittelen merkittävimmit katsomiani säädöksiä ja sopimuksia, jotka ovat parantaneet uhrin asemaa viimeisten vuosikymmenten aikana ja vaikuttaneet myös tukipalveluihin ja niiden asemaan uhrin rikosprosessissa. 30 vuotta sitten rikoksen uhria ei olla tunnustettu samalla tavalla kuin nykyisin, joten uhrille ei ole voitu tai osattu tarjota tukipalveluita yhtä hyvin kuin nykyään. Vuosien saatossa monet lait, direktiivit ja säädökset ovat vaikuttaneet uhrin asemaan ja parantaneet näin myös uhrin tukipalveluita. Alle olen tehnyt tiiviin katsauksen viimeisen 30 vuoden aikana uhrin asemaan vaikuttaneista säädöksistä, jotka ovat merkittävästi parantaneet uhrin asemaa ja uhrille tarjottavia tukipalveluita. Tarkempaan tarkasteluun en ole ottanut rikoslakia (39/1889), sillä RL on pohjana monille laeille ja rikoksen rangaistuksille ja tähän opinnäytetyöhön se voisi olla itsessään jo iso asiakokonaisuus, josta voisi tehdä oman opinnäytetyön. Mutta haluan huomauttaa, että RL ja siihen tehdyt muutokset ovat vaikuttaneet myös uhrin asemaan suuresti. Esimerkiksi rikoslaissa on aiemmin tunnustettu vahingon- teko, mutta vuonna 2015 vahingonteon alle on lisätty myös datavahingonteko, joiden määrä on kasvanut tietojärjestelmien myötä. Aiemmin rikoslain (563/1998) mukaan raiskaus on ollut kyseessä silloin, kun uhri on pakotettu sukupuoliyhtey- teen käyttämällä väkivaltaa, uhkaamalla tai saattamalla tiedottomaksi, mutta ri- koslain uudistuksen myötä (723/2022) raiskaus on kyseessä myös silloin, jos toi- nen osapuoli ei suostu sukupuoliyhteyteen vapaaehtoisesti. Uhridirektiivi on ollut merkittävässä roolissa uhrin aseman ja uhrin tukipalveluiden osalta, sillä uhrin oikeuksia ei ole aiemmin samalla tavalla laissa määritelty.

Seuraavalla sivulla on kuva, josta käy visuaalisesti ilmi mikä tai mitkä säädökset on otettu käyttöön ja mihin aikaan. Kutakin säädöstä, lakia ja muutosta on avattu hiukan kuvaan, mutta esittelen muutoksia tarkemmin seuraavilla sivuilla aikajär- jestyksessä sen perusteella, milloin kukin säädös on astunut voimaan.

KUVA 2. Aikajana

3.1 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa on otettu käyttöön ja se on astunut voimaan vuonna 1997. Laista käytetään lyhennettä ROL. Tämä laki antaa oikeudenkäynnissä käsiteltäville rikosasioille tietynlaiset raamit ja ehdot, joita tulee noudattaa tuomioistuinkäsittelyssä sekä rikosprosessissa. Rikoksen uhrin kannalta mielestäni olennaista tässä laissa on se, mitä säädetään uhrin avustajasta ja uhrin oikeuksista rikosprosessissa, kuten vaatimuksista, joita uhri voi esittää vaadittavaksi rikoksen tekijältä. Tällä lailla asian kiireellisyys ja asian nopeampaa käsittely on myös edistetty niissä tapauksissa, joissa asianomistaja tai rikoksesta epäilty on alle 18-vuotias. Tämä on ollut suuri edistys nuorten ihmisten rikosprosesseissa.

ROL:iin lisättiin uusi pykälä 1 luku 8 a § lakimuutoksen myötä 670/2014 jonka mukaan, syyte tulee nostaa pikimmiten, mikäli rikoksen tekijä on alle 18-vuotias. Hallituksen esityksessä 144/2022 ROL:in 1 luvun 8 a § muutoksen tavoitteena on nopeuttaa lapsiin kohdistuneiden rikosprosessien käsittelyä. Hallituksen esityksellä toteutettaisiin pääministeri Marinin hallitusohjelmaa, jossa kiinnitetään erityistä huomiota terveyteen ja henkeen uhkaavien rikosten, lähisuhdeväkivallan sekä lapsiin kohdistuvien rikosten vähentämiseen. Jos taas asianomistaja eli rikoksen uhri on alle 18-vuotias ja häneen on kohdistunut henkeen, terveyteen, vapauteen, rauhaan, yksityisyyteen tai kunniaan kohdistunut rikos tai seksuaalirikos, tulee syyte ratkaista pikimmiten, mikäli syyttäjä katsoo sen olevan tarpeen (137/2023).

ROL:issa säädetään myös kirjallisen menettelyn ratkaisusta, jotka ovat keskimääri nopeampia prosesseja kuin istuntokäsittelyt. Esimerkiksi lievä petos tai vahingonteko voivat olla tapauksia iästä riippumatta, jotka käsitellään kirjallisessa menettelyssä, kun taas perheväkivaltatapaukset tulisi käsitellä asian arkuuden takia suullisessa käsittelyssä. Asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä, mikäli rikoksesta ei tuomita enempää kuin yhdeksän kuukautta vankeutta (ROL 5 a luku, 243/2006). Mikäli asia ratkaistaan kirjallisessa menettelyssä, tulee tarkastella, sopiiko asian laatu kirjallisena käsiteltäväksi, vai olisiko se parempi käydä suullisella menettelyllä.

Lain 2 luvun 1 §:n mukaan virallisen syyttäjän ajamassa asiassa tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntiavustajan asianomistajalle asiassa, jossa asianomistaja esiintyy asianosaisena, mikäli 2 momentin 1 kohdassa täyttyy RL:n 20 luvussa säädetty siveellisyysrikos, tai 2 momentin 2 kohdassa RL:n 21 luvun 1-6 §:ssä säädettyssä rikosasiassa, jos se on pidettävä perusteltuna rikoksesta epäillyn ja rikoksen uhrin välinen suhde huomioon ottaen. Tässä kohtaa tulee huomioida kyseisen ajankohdan ajantasainen RL, jossa säädetään 20 luvussa muun muassa lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, sisarukseen sekaantumisesta, naimattomien välisestä haureudesta tai julkisesta haureudesta. Lain 2 luvun 3 §:ssä säädetään, että rikoksen uhrilla tulee olla oikeus avustajaan tai riittävän koulutuksen saaneeseen tukihenkilöön rikosprosessissa, mikäli oikeus katsoo sen tarpeelliseksi ja tämä on perusteltua.

3.2 Laki lähestymiskiellosta

Lähestymiskieltolaki on tullut voimaan vuonna 1999. Tällä lailla on ollut uhrille suuri merkitys, sillä sen myötä uhri on voinut hakea suojaa uhkaavaa henkilöä vastaan. Tällä lailla on ollut myös suuri merkitys perheen sisäisiin väkivalta tapauksiin, sillä perheen sisäinen lähestymiskielto on voitu myöntää tämän lain myötä 2005 alkaen (711/2005). Perheen sisäinen väkivalta on valitettavan yleistä. Viranomaisen tietoon on tullut vuonna 2020 noin 10800 uhria, joista lasten osuus uhrina on 21,3 prosenttia (SVT 2021).

Lähestymiskiellolla lain 1 luvun 1 §:n mukaan pyritään suojaamaan uhria terveyteen, henkeen, rauhaan tai vapauteen kohdistuvalta rikokselta. Lähestymiskielto voidaan määrätä, jos on perusteltua olettaa edellä mainittujen uhkien tapahtuvan. Perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan määrätä, mikäli uhatuksi itsensä tunnevan henkilön terveyteen, vapauteen tai henkeen kohdistuu rikoksen uhka, eikä kiellon määrääminen ole kohtuutonta rikoksen vakavuus huomioon ottaen (lähestymiskieltolaki 1 luku 2 §).

Lähestymiskieltolain muutoksella (202/2023) 3 luvun 11 a §:n mukaan poliisin tai syyttäjän on selvitettävä väliaikaisella lähestymiskiellolla suojeltavalta, onko hän

suostuvainen siihen, että hänen yhteystietonsa välitetään tukipalveluiden tarjoajalle. Uhri ottaa tukipalveluita vastaan suuremmalla todennäköisyydellä silloin, kun uhri suostuu luovuttamaan yhteystietonsa eteenpäin tukipalveluille, kuin silloin, kun hänen itse pitäisi ottaa yhteyttä tukipalveluihin esimerkiksi poliisin kehoituksesta. Tarjoamalla tukipalveluita uhrille, voidaan niin sanotusti edesauttaa uhria ja parantaa hänen mahdollisuuksiaan saada ja hankkia apua.

3.3 Amsterdamin sopimus

Amsterdamin sopimuksen myötä Euroopan unionin alueella on turvattava rikoksen uhria ja uhrin kannalta rikosprosessien tulee olla mutkattomia myös rajat ylittävissä osin. Jäsenvaltioilla on myös tavoite turvata henkilöiden elämä ja oleilu niiden alueilla sekä pyrkyä ehkäisemään rikollisuutta.

Sopimuksen tarkoituksena on mahdollistaa Euroopan unionin jäsenvaltioiden turvallisuus sekä rikollisuuden ehkäisy ja torjunta. Korkeatasoinen turvallisuus pyritään toteuttamaan Euroopan unionin alueella kehittämällä jäsenvaltioiden yhteistä toimintaa oikeudellisessa yhteistyössä ja poliisiyhteistyössä rikosasioissa ja torjumalla sekä ehkäisemällä rasismia. (K.1 artikla.)

Amsterdamin sopimuksen tarkoituksena on myös helpottaa ja edistää sopimusosapuolten välistä yhteistyötä ja sujuvoittaa rajat ylittäviä oikeudenkäyntejä. Uhrin aseman osalta riita-asiat pyritään käsittelemään moitteettomasti ja sujuvasti ja niin, että tarvittaessa riita-asian jäsenvaltioiden osalta sovelletaan säännöksiä yhteensopivimmiksi (73 m artikla, c kohta). Jäsenvaltioiden tavoitteena on myös kehittää ja ylläpitää turvallisuuteen ja vapauteen perustuvaa aluetta sekä taata henkilöiden vapaa liikkuvuus jäsenvaltioiden alueilla. Myös maahanmuuttoa, turvapaikkaa ja rikollisuuden torjuntaa ja ehkäisyä koskien tulee tehdä aiheelliset toimenpiteet, jotta ihmisten turvallisuus voidaan taata. (B Artikla, 5 momentti.)

3.4 Euroopan unionin perusoikeuskirja

Euroopan unionin perusoikeuskirja on otettu käyttöön vuonna 2000. Unionin perustana ovat vapauden sekä ihmisarvon ja yhdenvertaisuuden arvot. Unionin ja perusoikeuskirjan tehtävänä on asettaa ihminen toimintansa keskipisteeksi. Unionin kansalaisilla on oikeus turvallisuuteen ja vapauteen. Perusoikeuskirja suojaa paremmin ja näkyvämmiin ihmisten perusoikeuksia. (Euroopan unionin perusoikeuskirja, johdanto)

Perusoikeuskirjan 1 artiklassa sanotaan: ”Ihmisarvo on loukkaamaton. Sitä on kunnioitettava ja suojeltava.” Artiklassa 3 taas mainitaan: ”Jokaisella on oikeus ruumiilliseen ja henkiseen koskemattomuuteen.” Tällä halutaan turvata ihmisarvo ja suojata ihmistä vääryyksiltä ja rikollisuudelta. Perusoikeuskirjan mukaan jokaisella on oikeus myös turvallisuuteen (6 artikla) ja ihminen on yhdenvertainen (20 artikla). Kaikilla on siis ikään, sukupuoleen, ihonväriin tai ulkonäköön katsomatta oikeus saada yhdenvertaista kohtelua ja olla sekä elää turvassa, tarvitsematta pelätä henkistä koskemattomuutta tai ihmisarvojen loukkaamista.

Kaikilla on oikeus saada oikeudenmukainen oikeudenkäynti, kohtuullisessa ajassa puolueettomassa tuomioistuimessa, joka on laillisesti perustettu. Jokaisella kuuluu olla myös mahdollisuus saada tarvittaessa neuvoja sekä antaa toisen henkilön edustaa ja puolustaa itseään oikeudenkäynnissä. Kaikille, joiden varallisuus ei ole riittävä, on tarjottava maksutonta oikeusapua, jotta voidaan varmistaa asianomaisen oikeus saattaa asia tuomioistuimelle käsittelyyn. (Artikla 47.)

Euroopan perusoikeuskirja antaa pohjan monelle laille ja säännökselle, joita tulee noudattaa kuitenkin niin, että ne eivät ole ristiriidassa muiden lakien ja säädösten kanssa, tai rajat ylittävin osin ne eivät ole ristiriidassa keskenään.

3.5 Neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS

Neuvoston puitepäätös on astunut voimaan vuonna 2001. Puitepäätös antaa vähimmäisvaatimukset siihen, kuinka uhri tulee kohdata ja millaisia oikeuksia sekä etuja uhrilla on rikosprosessin aikana. Uhri tulee ohjata järjestön tai laitoksen puoleen, josta hän voi saada apua ja tukea. Uhrille tulee kertoa, kuinka ja missä hän voi tehdä rikosilmoituksen, mitkä ovat seuraavat vaiheet rikosprosessissa ja mikä uhrin asema niissä on, kuinka uhri voi saada suojelua tai missä määrin uhrilla on mahdollisuus saada oikeusapua sekä oikeudellista neuvontaa. Puitepäätös antaa myös edellytykset siihen, kuinka uhri saa oikeuden korvauksiin aiheutuneesta rikoksesta ja minkälaista tukea uhrin tulisi ja hän voisi saada. (Artikla 4, kohta 1.)

Jäsenvaltioiden on myös huolehdittava siitä, että uhri saa halutessaan tiedon tekemänsä rikosilmoituksen jatkokäsittelystä ja rikosoikeudenkäynnin kulusta, mikäli nämä eivät haittaa oikeudenkäynnin asianmukaista sujumista. Uhrilla on myös oikeus halutessaan saada tietoonsa tuomioistuimen tuomio (Artikla 4, kohta 2). Jäsenvaltioiden on myös toteutettava tarvittavat toimenpiteet, mikäli uhrin katostaan katsotaan olevan vaarassa, kun syytetty tai rikoksesta tuomittu vapautetaan (Artikla 4, kohta 3).

Puitepäätöksen osalta jäsenvaltioiden on myös edistettävä uhrien tukijärjestöjen toimintaa. Tukijärjestöjen tehtävä on kohdata uhri sekä avustaa ja tukea häntä. Jäsenvaltioiden tulee edistää toimintaa joko tunnustamalla ja rahoittamalla tukijärjestöjä tai tarjoamalla tukijärjestöjen käyttöön julkisten palveluiden henkilöstöä, joka on saanut erityiskoulutusta. (Artikla 13, kohta 1.)

Jäsenvaltioiden on edistettävä uhrien tukijärjestöjen tai erityiskoulutusta saaneen henkilöstön läsnäoloa oikeudenkäyntien aikana. Tukijärjestöjen ja tukihenkilöiden tulee antaa tukea ja tietoa uhrille, ja he myös ovat uhrin mukana rikosoikeudenkäynnin aikana ja avustavat uhria oikeudenkäynnin päätyttyä uhrin pyynnöstä. (Artikla 13, kohta 2.)

3.6 Istanbulin sopimus

Istanbulin sopimus on luotu vuonna 2011 ja se on otettu maailmanlaajuisesti käyttöön viimeistään 2015. Tämän sopimuksen myötä uhreille on tarjottu erinäisiä auttavia palveluita, joilla on merkittävä vaikutus etenkin naisuhrien asemaan ja avunsaantiin. Istanbulin sopimuksella halutaan kohentaa naisten asemaa ja auttaa naisuhreja sekä heidän lapsiaan, jotka ovat joutuneet rikoksen uhreiksi. Naisten aseman kohentaminen ja tasa-arvoisempi kohtelu ovat sopimuksen tärkeimpiä päämääriä.

Sopimuksella pyritään pienentämään miesten ja naisten välistä tasa-arvoeroa sekä poistamaan kaikenlainen naisiin kohdistunut väkivalta. Sopimuksen 4 luvussa artiklan 20 1. kohdassa säädetään yleisistä tukipalveluista muun muassa siitä, että sopimusosapuolten on toteutettava tarvittavat toimet ja lainsäädännöt varmistuakseen siitä, että uhreille on tarjolla palveluita, jotka helpottavat väkivaltaasta toipumista. Tämä edellyttää mm. psykologista ja oikeudellista neuvontaa-, sekä avustamista työnsaannissa, asumisjärjestelyissä ja kouluttautumisessa. Sopimuksen 2. kohdassa säädetään, että uhrille on tarjottava terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluita ja että näiden palveluiden tarjoamiseen tulee olla riittävästi resursseja.

Kaikille väkivaltarikosten uhreille tulee tarjota tai järjestää välittömiä lyhyt- ja pitkäaikaisia erityistukipalveluita, ja naisuhreille ja heidän lapsilleen tulee tarjota erityistukipalveluita (Artikla 22). Naisille järjestettäviä erityistukipalveluita ovat muun muassa Seri-tukikeskuksen Naistenklinikka, joka on tarkoitettu yli 16-vuotiaille seksuaalista väkivaltaa kohdanneille sukupuolesta riippumatta (HUS). Uhreille, erityisesti naisille ja heidän lapsilleen, tulee tarjota turvallinen majoitus, jotta heitä voidaan auttaa myös ennakoivasti. Tämä tarkoittaa helposti saavutettavien turvakotien perustamista (Artikla 23).

Uhreja varten tulisi järjestää myös valtakunnallisesti ympärivuorokautisesti tavoitettavia maksuttomia auttavia puhelimia, joista soittajaa neuvotaan väkivallan muodosta riippumatta luottamuksellisesti ja joihin soittaja voi ottaa yhteyttä nimettömästi (Artikla 24). Istanbulin sopimuksen 24 artiklan myötä Suomeen on

perustettu vuonna 2016 auttava puhelin, Nollalinja, joka toimii ympärivuorokautisesti valtakunnallisesti maksutta.

Artiklassa 50 taas säädetään lapsitodistajien asemasta ja eduista, väkivallan uhasta tapauksen jälkeen, korvauksista uhrille, pakkoavioliitosta, henkisestä ja ruumiillisesta väkivallasta ja vainoamisesta sekä seksuaalisesta väkivallasta, mukaan lukien raiskaus, seksuaalisesta häirinnästä ja naisten silpomisesta. Artiklan säädösten tavoitteena on Istanbulin sopimuksen mukaisesti parantaa naisten ja lasten asemaa. Artiklassa 56 säädetään suojelutoimista. Rikoksen uhrin oikeuksia ja etuja tulee suojella ja todistajien erityistarpeet tulee ottaa huomioon tutkinnaan ja oikeudenkäyntien eri vaiheissa. Uhria, heidän perhettään ja todistajia tulee suojella uhkailulta tai kostolta. Tuomioistuinkäsittelyssä pitäisi pyrkiä varmistamaan, että uhri ja rikoksesta epäilty eivät joudu tekemisiin keskenään.

3.7 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU

Euroopan parlamentin direktiivi (joka tunnetaan paremmin nimellä uhridirektiivi) on astunut voimaan vuonna 2012. Direktiivin säädöksillä on ollut merkittävä vaikutus uhrin asemaan, ja uhridirektiivi on määritellyt jo olemassa olevien ja uusienkin lakien sisältöä uhrin kannalta suotuisaksi. Ammattilaisten (sosiaalialan ammattilaiset ja tukipalveluiden henkilöstö) mielestä uhridirektiivistä on ollut paljon hyötyä sillä näin laajaa koottua säädöstä uhrin asemasta ei aiemmin ole ollut.

Direktiivillä säädetään vähimmäissäännöistä uhrin tuen ja avun osalta (Artikla 11). Tämän säädöksen tarkoituksena on siis varmistaa, että kaikilla uhreilla on oikeus tukeen ja apuun. Direktiivin tarkoituksena on myös parantaa uhrien tukipalveluita sekä lisätä niistä annettua informaatiota. Uhrille tulee antaa pikimmiten tieto muun muassa siitä, millaista tukea uhri voi saada ja keneltä. Uhria tulee myös kuunnella ja auttaa sekä palvella sillä kielellä, jota hän ymmärtää ja jolla hän tulee kuulluksi (Artikla 21).

Direktiivin mukaan kaikessa yhteydenpidossa rikosoikeudellisen menettelyn puitteissa toimivaan toimivaltaiseen viranomaiseen ja kaikissa palveluissa, joissa

joudutaan kosketuksiin uhrien kanssa, esimerkiksi uhrien tukipalveluissa ja korjaavan oikeuden palveluissa, olisi otettava huomioon rikosten uhrien henkilökohtainen tilanne ja välittömät tarpeet, ikä, sukupuoli, mahdollinen vammaisuus ja kypsyystaso, samalla kun kunnioitetaan täysin uhrien ruumiillista, henkistä ja moraalista koskemattomuutta. (Artikla 9.)

On myös ensisijaisesti turvattava, että lasten oikeudet ja direktiivin tuomat edut direktiiviä sovellettaessa. Vammaisia tulee kohdella yhdenvertaisesti ja direktiivin tuomien oikeuksien tulee toteutua täysimääräisesti heidän kohdallaan. Direktiivin nojalla tulisi antaa suojaa ja suojelua myös välillisille uhreille, kuten perheen jäsenille (Artikla 19).

Uhrille tulee tarjota tukea heti ja riittävän pitkään myös oikeusprosessin jälkeen uhrin tarpeiden mukaan sekä tässä direktiivissä vahvistettujen oikeuksien mukaisesti. Rikoksen uhri, jolle on koitunut huomattavaa haittaa rikoksen vakavuuden takia, saattaa tarvita erityistukipalveluita (Artikla 37). Uhrien tukipalveluiden tulisi auttaa tarvittaessa uhreja ottamaan yhteyttä tarjolla oleviin ammattiauttajiin, esimerkiksi psykologeihin (Artikla 39).

Uhrin kohtaavilla viranomaisella tulisi olla asianmukainen koulutus, jotta he kykenevät tunnistamaan uhrin ja näiden tarpeet sekä käsittelemään uhrin asioita ja kohtaamaan uhrin hienotunteisesti, kunnioittavasti sekä syrjimättömästi. Jäsenvaltioiden tulisi huolehtia, että poliisiviranomaisilla ja tuomioistuinten henkilöstöllä on erityiskoulutus, mikäli heidän työnkuvaansa kuuluu uhrin tarvitsemista suoje-lutoimenpiteistä päättäminen. (Artikla 61.)

Myös uhrin perheenjäsenillä tulisi olla oikeus tukipalveluihin rikoksen jälkeen sen vakavuuden mukaisesti. Jäsenvaltioilla on myös velvollisuus tuottaa maksuttomia lisäpalveluita yleisten tukipalveluiden lisäksi. Uhrin mahdollisuus käyttää tukipalveluita ei saisi myöskään riippua siitä, onko uhri tehnyt virallisen rikosilmoituksen toimivaltaiselle viranomaiselle. (Artikla 8.)

3.8 Esitutkintalaki

Esitutkintalaki on astunut voimaan vuonna 2014. Ennen tämän lain voimaan tuloa esitutkinta on suoritettu eri tavoin, mutta lain astuttua voimaan on se antanut raamit myös uhrin kannalta tärkeälle prosessille, jossa uhria kuullaan tapahtuneesta rikoksesta. Esitutkinta saattaa olla monelle uhrille vaikea ja raskas prosessi, kun tapahtunut rikos käydään perin pohjin läpi, joten laissa säädetyllä tukihenkilöllä tai avustajalla on suuri apu uhrille. Suojelutarpeen arvioinnilla on ollut positiivinen vaikutus rikosprosessiin uhrin osalta, sillä sen myötä uhri saa esimerkiksi yksityisyyttä oikeudenkäynnissä. Se mahdollistaa esimerkiksi salaisen käsittelyn, ja vaikeissa ja vakavissa tapauksissa rikoksesta toipuvan uhrin ei tarvitse kohdata rikoksesta epäiltyä lainkaan niin halutessaan.

Esitutkintaviranomaisen on viipymättä suoritettava suojelutarpeen arviointi rikoksen uhrille. Suojelutarpeen arvioinnilla kartoitetaan, kuullaanko rikoksen uhria henkilökohtaisesti ilman, että hänen täytyy olla läsnä oikeuskäsittelyssä, tarvitseeko uhri esimerkiksi sermiä saliin tai pelkäävän todistajan huonetta oikeudenkäyntiä varten, ja samalla kartoitetaan rikoksen laatu huomioiden, onko pääkäsittely järjestettävä ilman yleisöä. Esitutkintalain nojalla asianomistajalle tulee tehdä henkilökohtainen arviointi (11 luku 9 a §, 10/2016), jossa tulee ottaa huomioon rikoksen laatu ja rikoksen uhrin henkilökohtaiset olosuhteet.

Esitutkinalaissa säädetään myös asianosaisten hienotunteisesta kohtelusta (4 luku 6 §), joka tarkoittaa muun muassa sitä, että uhria ei tule painostaa kertomaan tapahtuneesta, vaan kuunnellaan uhria ja kunnioitetaan häntä tapahtuneesta huolimatta, esimerkiksi, joku voi kokea varkauden pikku juttuna, kun taas joku toinen saattaa kokea sen isoimpana elämänmuutoksena koskaan. Lasten kohtelusta esikuulustelussa puolestaan säädetään 4 luvun 7 §:ssa. Laissa säädetään myös kuulustelussa käytetystä kielestä ja asiakirjojen käännytystä sekä esitutkinnan julkisuudesta, jotka ovat tärkeitä asioita uhrin ymmärtämisen ja yksityisyyden kannalta.

Uhrin kannalta yksi tärkeimmistä kohdista on 4 luvun 18 § (10/2016), jossa säädetään asianomistajan oikeuksista, joihin kuuluu esimerkiksi tukipalveluiden tar-

joaminen, tukihenkilön tai oikeusavustajien käytöstä, maksuttomasta oikeusavusta, mikäli uhrille asetetut edellytykset täyttyvät, sekä oikeudesta esittää vaatimuksia ja saada tulkkaus ja/tai käännätys, mikäli se katsotaan tarpeelliseksi. Hallituksen esityksessä (66/2015) perustellaan, että lisäämällä 4 lukuun 18 momentti, täydennettäisiin Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (2012/29/EU) 4 artiklaa sen edellyttämällä tavalla, joka tarkoittaa oikeutta saada tukea ja ohjausta rikosprosessin alku vaiheesta alkaen. Lisäksi esitutkintalaissa säädetään, että asianomistajaa tulee suojella ja häntä tulee informoida esitutkinnan toimittamatta jättämisestä, päättämisestä tai syyttämättä jättämisestä. Siinä määrätään myös oikeudesta valtion maksamaan korvaukseen laissa säädetyin edellytyksin sekä tuomioistuinkäsittelystä, sen ajankohdasta, paikasta ja annetusta tuomiosta tai mahdollisesta sovittelusta. Esitutkintalain 4 luvun 19 §:ssä (10/2016) säädetään myös uhrin oikeudesta saada ilmoitus, mikäli tutkintavanki tai vanki vapautetaan, kunhan asianomistaja on ilmoittanut haluavansa tiedon vapautuksesta, etenkin jos kyseessä on vakavampi rikosnimike, tai vangin tai tutkintavangin vapautuminen aiheuttaa uhkaa uhrille.

3.9 Laki valtion varoista maksettavasta korvauksesta turvakotipalvelun tuottajalle

Laki valtion varoista maksettavasta korvauksesta turvakotipalvelun tuottajalle on astunut voimaan vuonna 2015. Lain tarkoituksena on turvata lähisuhde-väkivaltaa kokeneiden tai tällaisen uhan alla elävien henkilöiden eläminen tarjoamalla kokonaisvaltaisia ja laadukkaista turvakotipalveluita (1 §). Lain 2 §:ssä (381/2018) säädetään niistä perusteista, joita noudatetaan maksettaessa valtion varoista korvausta turvakotipalvelua tuottaville toimijoille. Turvakotien tulee tarjota lähisuhdeväkivaltaa kokeneelle tai sellaisen uhan alla elävälle välitöntä kriisiapua, akuuttiin tapahtumaan liittyvää psykososiaalista tukea, ympärivuoro-kautisesti turvattua asumista sekä ohjeistusta ja neuvontaa (5 §). Turvakotien henkilöstöllä tulee olla työkokemusta ja koulutusta lähisuhdeväkivallan kriisityöhön (7 §, 381/2018). THL valitsee palveluntuottajan turvakodeille ja myöntää tuottajalle korvauksen, joka mielestäni edesauttaa turvakotien toiminnan jatkumista ja ylläpitää palveluiden laadukkuutta.

3.10 Laki rikosuhrimaksusta

Laki rikosuhrimaksusta on otettu käyttöön vuonna 2016. Laissa säädetään rikosuhrimaksun määrästä rikoksentekijälle. Lain tarkoituksena on turvata tukipalveluiden toteutuminen rikoksen uhrille niin, että rikosuhrimaksuista saatu tuotto vastaa sitä osaa valtionrahoituksesta, joka on mennyt uhrin tukipalveluihin (1§).

Rikosuhrimaksu määräytyy sen mukaan, kuinka suuren tuomion rikoksentekijä on saanut. Jos rikoksentekijä on tekohetkellä alle 18-vuotias, ei rikosuhrimaksua kuitenkaan velvoiteta maksamaan (2 §). Rikosuhrimaksun suuruus on joko 40 tai 80 euroa riippuen teon vakavuudesta ja siitä, mitä teon rangaistuksen enimmäismäärästä säädetään.

3.11 Rikoksen uhrin tiedonsaannin edistäminen, työryhmä

Oikeusministeriö on asettanut työryhmän edistämään rikoksen uhrin tiedonsaantia uhridirektiivin mukaisesti. Tiedonsaannin kehittämiseksi työryhmän tulisi tehdä uudet esitteet ja lomakkeet, joilla tiedotetaan uhrin oikeuksista ja tarjolla olevista tukipalveluista. Kaikille uhreille tulisi tarjota tietoa myös sähköisesti ja ohjaamista tukipalveluihin tulisi tehostaa, tuomioistuinten kutsuissa ja järjestelyissä uhrin tarpeet tulisi huomioida paremmin sekä viranomaiskoulutuksiin ja laatuhankeisiin tulisi sisällyttää uhrisensitiivisempää viestintää ja viranomaisten välistä tiedonkulkua tulisi tehostaa. (Sarimo, ym. 2016.)

Työryhmän yhtenä tehtävänä oli laatia ehdotus uhreille kohdennettavan viranomaisviestinnän kehittämiseksi. Hankkeessa muun muassa arvioitiin, missä vaiheessa ja kuinka paljon uhreille annetaan tietoa ja minkä viranomaisen toimesta. Yhtenä ongelmana on, että uhria auttavat ja tukevat tahot eivät kaikki tiedä tarpeeksi hyvin toistensa palveluista ja näin eivät osaa välttämättä ohjata uhria oikean organisaation piiriin, josta uhri saisi laajasti apua ja tukea kohtaamansa rikoksen käsittelyyn. Uhrien tiedonsaannin edistämiseksi työryhmä laati rikoksen uhreille tiiviin esitteen, jonka esimerkiksi esitutkintaviranomainen voi antaa uhrille

tueksi. Työryhmä nostaa kehittämiskohteena esille: ”Tukipalveluihin ohjaamiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota poliisin ja muiden uhreja kohtaavien viranomaisten koulutuksessa.”

3.12 MARAK ja Barnahus-malli

MARAK on moniammatillinen menetelmä vakavan parisuhdeväkivallan riskiarvioinnissa ja uhrien auttamiseksi. Se koostuu systemaattisen väkivallan riskiarvioinnista. MARAK on tarkoitettu henkilöille, jotka kokevat parisuhdeväkivaltaa tai elävät väkivallan uhan alla. Tavoitteena on, että parisuhdeväkivallan uhka ja itse parisuhdeväkivalta loppuvat. (THL 2023.) Barnahus-malli puolestaan on kohdennettu lapsille, jotka ovat joutuneet kohtaamaan väkivaltaa tai ovat joutuneet todistamaan sellaista. Sen tarkoituksena on sujuvoittaa rikosprosessia lapsen edun mukaisesti. Se tarkoittaa muun muassa tiloja, joissa lapsella olisi hyvä olla kuulusteluiden aikana sekä tiivistä moniammatillista yhteistyötä lapsen ympärillä. Sekä MARAK-menetelmä että Barnahus-malli ovat olleet niin parisuhdeväkivaltaa kohdanneille kuin lapsi uhreille helpotus, sillä niiden avulla prosessit pyritään pitämään lyhyinä ja molempien tavoitteena on edistää oikeudenmukaisesti naisten yhdenvertaista asemaa ja lasten asemaa sekä kohtelua yhteiskunnassamme. (THL 2024.)

4 ASIANTUNTIJAHAASTATTELUT

4.1 Tutkimusmenetelmät

Tässä luvussa käyn läpi asiantuntijoidenhaastatteluita, joissa keskityttiin pohtimaan uhrin asemassa tapahtuvia muutoksia ja kehityksiä. Haastattelut on toteutettu teemahaastatteluna eli puolistrukturoituna haastatteluna, jossa haastateltaville on annettu etukäteen haastattelun kysymykset. Haastatteluun etukäteen miettimäni kysymykset johdattivat asiantuntijoita kertomaan heidän näkökulmiin ja mielipiteitään rikoksen uhrien aseman kehittymisestä. Pyrin pitämään haastattelun rentona vuoropuheluna aiheen ympärillä. Kuten Tuomi ja Sarajärvi (2018) kirjassaan mainitsevat, teemahaastattelun etuna on, että kysymyksiin voidaan paneutua tarkentavasti tai syventävästi haastateltavien vastausten mukaan.

Haastattelun kysymykset ovat valikoituneet niin, että ne täydentävät ja tukevat oppinäytetyötä, mutta myös sen pohjalta minkä koin olevan ajankohtaista ja itseänikin kiinnostavaa. Haastatteluissani käyttämäni kysymykset olivat seuraavat:

1. Kuinka te näette rikoksin uhrin aseman muuttuneen viimeisen 30 vuoden aikana? Kuinka esim. tukipalvelut ovat tulleet osaksi uhrin rikosprosessia?
2. Kuinka arvioitte rikosuhridirektiivin ohjaavan edustamanne tahon toimintaa tulevaisuudessa? Kuinka direktiivi ja/tai sen mahdollinen päivittäminen tulee näkymään työssänne? Entä uhrin asemassa?
3. Tulisiko Suomessa tehdä muutoksia lakeihin, jotta uhrin asema kohentuisi entisestään ja uhri saisi tarvitsemansa tuen tukipalveluiden osalta? Mitä nämä muutokset olisivat?
4. Miten teidän mielestänne tukipalveluiden asemaa ja niiden vaikutusta voitaisiin vahvistaa tulevaisuudessa?
5. Onko teidän mielestänne uhreja kohtaavilla viranomaisilla riittävä koulutus ja asiantuntemus uhrin kohtaamiseen vai tulisiko opettaa ja painottaa enemmän myös tukipalveluihin ohjaamista?
6. Kuinka näette tukipalveluiden rahoituksen tulevaisuudessa? Liittyykö siihen uhkia vai onko rahoitus turvattu?

Olen kirjannut haastattelut ja niissä käsitellyt kysymykset sekä vastaukset alaotsikoiden alle hiukan poiketen haastatteluiden kysymysten otsikoinnista, sillä kukin kysymys ja niihin annettu vastaus sivuavat paljolti toisiaan ja usein annetut vastaukset sivusivat useampaa kysymystä.

Haastateltaviksi valitsin Leena-Kaisa Åbergin, joka toimii RIKUn toiminnanjohtajana, Jaana Koivukankaan, joka toimii RIKUn kehitysjohtajana, Satu Hintikan, joka toimii Settlementti Tampereen väkivaltatyön johtajana sekä Elisa Niklanderin, joka työskentelee THL:n väkivallan vastaisen työn osaamiskeskityksessä kehittämispäällikkönä. Kaikilla haastateltavilla on kokemusta ja historiaa rikoksen uhrin tai uhrin aseman kohentamisen parissa työskentelystä.

4.2 Uhrin aseman muutokset

Rikoksen uhrin aseman muutokset ovat olleet kaikkien haastateltavien mielestä huimia viimeisten vuosikymmenten aikana. Koivukangas nosti muutoksista esiin muun muassa uhrin aseman huomioinnin rikosprosessissa, jossa aiemmin oli huomioitu vain rikoksesta epäilty, ja uhrin asemaan ja oikeuksiin oli kiinnitetty huomiota lähinnä oikeudessa syyttäjän työtä helpottavin osin, jolloin uhrin kertoman merkitys todistelutarkoituksessa on painottunut. Koivukangas mainitsi esimerkiksi lain lähestymiskiellosta ja ROL:n muutokset, jotka ovat parantaneet merkittävästi uhrin asemaa. Muun muassa asianomistaja on oikeutettu lain nojalla avustajaan tietyissä tilanteissa, ja asianomistajan yksityisoikeudellisista vaatimuksista on kirjattu tarkemmin ROL:iin. Hintikka mainitsi seksuaalirikoslainsäädännön, jossa on tultu valtavasti eteenpäin. Esiin nostettiin myös turvakotilainsäädäntö isona muutoksena, joka on Niklanderin mukaan lisännyt erilaista lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden yhdenvertaisempaa asemaa keskenään. Esiin nostettiin myös käsittelemäni Istanbulin sopimus, jonka myötä, mutta myös uhridirektiivin vaikutuksesta, seksuaalirikoksen uhreille otettiin käyttöön tukikeskukset ja -palvelut. Niklander mainitsee myös aiemmin esittelemäni MARAK-menetelmän ja Barnahus-mallin. Laki-, ihmisoikeussopimus- ja direktiivimuutokset ovat tuoneet monelle taholle lisää työtehtäviä väkivallan ehkäisyyn liittyen. THL:ssä toimii

nykyisin väkivallan vastaisen työn osaamiskeskittymä, josta koordinoidaan esimerkiksi turvakotien ja Nollalinjan toimintaa, jotka ovat valtion erityisvastuulla olevia tukipalveluita.

Åberg on kommentoinut uhridirektiivin muutostarpeita jo komission esityksen valmisteluvaiheessa ja on ollut esittämässä RIKUn näkemystä komission esityksestä muun muassa lakivaliokunnalle. Åberg kertoo haastattelussa uhridirektiivistä esimerkiksi seuraavaa: ”Uhridirektiivin uudistuksen myötä psykologinen tuki uhrille tulisi vahvistumaan, mutta kuinka laajasti lopulta tämä tapahtuu, selviää vasta ajan kanssa. Uhrin aseman tärkeä parannus koskee uhrin suojelutarpeen arvioinnin laajentumista, jotta siitä tulisi systemaattisempi ja se koskisi myös uhrin fyysistä suojelua. Tuomioistuimiin olisi tulossa vahvemmat tukitoimet uhreille. Muutoksella suojelutarpeen arviointiin saataisiin myös kartoitettua laajemmin, onko uhrilla väkivallan uhkaa rikosprosessin aikana tai sen jälkeen, eikä vain suojelutoimia tuomioistuinkäsittelyn aikana, joka tarkoittaa esimerkiksi pelkäävälle uhrille sermin hankintaa käsittelyyn. Ulkomaalaisten, joilla ei ole oleskelulupaa Suomeen, asema saattaisi parantua, jos komission esitys toteutuu. Tämä tarkoittaisi sitä, että poliisi ei ainakaan heti prosessin alussa saisi välittää uhria koskevia tietoja maahanmuuttoviranomaiselle. Tämä voisi helpottaa niiden uhrien, jotka pelkäävät maasta poistamista, tilannetta, jos he ilmoittavat rikoksesta.” Åberg muistuttaa, että edellä mainitut asiat koskien uhridirektiivin muutosta ovat vasta komission esitys ja neuvottelujen lähtökohtana, joten esityksessä ehdotetut asiat eivät välttämättä juuri sellaisinaan lopulta toteudu.

4.3 Uhria auttavan viranomaisen koulutus ja uhrin tasavertaisuus

Hintikka näkee, että tulevaisuudessa uudistuvan uhridirektiivin myötä uhria auttavien ammattilaisten koulutuksia tulisi kehittää, sillä uudistuksen myötä tulisi myös lisää velvoitteita. Tällä hetkellä uhria auttavien viranomaisten koulutusta ei koeta riittäväksi uhrin auttamisen, väkivaltatyön tai kriisi- ja traumatyön osalta. Niklander toivoo puolestaan, että uhridirektiivin uudistus toisi myös lisää tehtäviä ja osaamista väkivallantekijöiden kanssa työskentelyyn. Niklander tiivistä asian mielestäni hyvin: ”Väkivalta ei lopu pelkästään uhreja auttamalla.”

Uhridirektiivin lisäksi kaikki haastateltavat toivoivat muutosta myös uhrin kohtaavan viranomaisen koulutukseen, kuten edellä jo kävi ilmi, ja laissa määriteltyä vähimmäismäärää koulutuksen laajuudelle vastaavissa työtehtävissä työskenteleeseen. Hintikka toivoisi lakeihin yhdenvertaistamista uhrin ja rikoksesta epäillyn välille. Hän toivoisi rikoksen uhrin aseman vahvistamista lainsäädännössä niin, että viranomaisilla olisi lakiin kirjattu samanlaiset velvollisuudet varmistaa uhrin oikeuksien toteutuminen kuin rikoksesta epäillynkin kohdalla on. Esimerkiksi myös uhreilla, kuten epäillyilläkin, tulisi olla oikeus saada valtion kustantama oikeusavustaja uhrin tuloista riippumatta.

Niklander nosti esiin lapsiin kohdistuneen väkivallan ja sen, kuinka oikeusprosessit ovat pitkiä ja tönkköjä lapsiuhrien osalta. Vaikka rikosprosessia ja asian käsittelyä kuinka yritetään nopeuttaa, ja vaikka kuinka lapsiuhreja autetaan ja kohdellaan oikeusprosessissa, tuntuu prosessit silti pitkiltä. Tämän Niklander näkee muun muassa uhrin tilannetta heikentävänä asiana. Hän myös ehdottaa mahdollista lisäystä lakiin, jonka avulla voitaisiin paremmin ymmärtää väkivaltaa ilmiönä, eikä niinkään pelkkinä tekoina esimerkiksi lähisuhdeväkivallan osalta. Uhrin kokemaa väkivaltaa voi nimittäin olla toistuvaa, pitkään jatkunutta henkistä ja fyysistä väkivaltaa ja jakautua useamman rikosnimikkeen alle.

4.4 Tukipalveluiden asema

Tukipalveluiden asemaa voitaisiin parantaa yhdenvertaistamalla tukipalvelut kaikille asiakkaille. Esimerkiksi liikuntarajoitteisille ja kuuroille tai ulkomaalaisille ja saamelaisille tulisi olla samanlaiset oikeudet ja mahdollisuudet tukipalveluiden osalta kuin esimerkiksi suomea puhuvalla perusterveellä ihmisellä. Laki velvoittaa kohtelevaan jokaista yhdenvertaisesti, mutta todellisuudessa kaikille ei toistaiseksi toteudu samat mahdollisuudet tukipalveluiden osalta. Uusilla lainsäädännöillä ja rahoituksella saataisiin vahvistettua tukipalveluiden asemaa ja vaikutusta. Tukipalveluiden asemaa voitaisiin myös vahvistaa oikealla ja ammattimaisella koulutuksella, jonka turvin ammattilaiset osaisivat ohjata uhrin oikean avun piiriin.

Hintikka viittasi Siltalan (2022) terveydenhuollon ammattilaisille tekemään tutkimukseen, josta käy ilmi, että vain muutama prosentti ammattilaisista osaa tunnistaa rikoksen uhrin ja esimerkiksi perheväkivaltaa kohdanneen asiakkaan. Siltala kertoo artikkelissaan (2022), kuinka vain murto-osa terveydenhuollon ammattilaisista osaa tunnistaa asianmukaisesti lähisuhdeväkivaltaa kohdanneen. Kaikki haastateltavat ovat yhtä mieltä siitä, että uhria auttavan viranomaisen aiheesta saama koulutus on todella vähäistä. Koulutusta tulisi siis lisätä rikoksen uhrin kohtaaville viranomaisille, kuten poliisille ja SOTE-alojenhenkilöstölle, ja SOTE-puolella tulisi kouluttaa, kuinka uhrin voi tunnistaa ammattimaisesti ja miten tunnistettu uhri tulisi kohdata ja kuinka uhri tulisi ohjata oikean avun piiriin. Nykyisin koulutusta on niukasti, ja tarjolla oleva koulutus on monille ammattilaisille koulutusohjelmassa vapaaehtoista. Kaikki haastateltavat ovat yhtä mieltä siitä, että koulutuksen tulisi olla joltain osin pakollista ja koulutusta tulisi olla laajemmassa määrin kuin nykyisin.

4.5 Tulevaisuus tukipalveluiden näkökulmasta

Kukaan haastatteluun osallistuneista ei koe, että tukipalveluiden rahoitus olisi turvattu, vaan päinvastoin he kokevat rahoituksen olevan jatkuvasti vaakalaudalla ja tukipalveluiden toiminnan olevan vaarassa. Uhidirektiivin myötä rahoituksen toivotaan lisääntyvän, sillä direktiivin myötä myös velvoitteet kasvavat, ja näiden velvoitteiden täyttämiseksi tarvitaan lisää resursseja ja koulutettua henkilöstöä, eli rahaa lisäkoulutuksen järjestämiseen. Niklander näkeekin, että vastuiden ja palveluiden asemaa ja rahoitusta. Koivukangas ja Åberg ovat molemmat huolissaan RIKUn rahoituksen pysymisestä riittävällä tasolla. Koska uhidirektiivin myötä uhreille tulee todennäköisesti aiempaa kattavampia tukipalveluita, on rahoituksen määrää tulevaisuudessa lisättävä selvästi. Rahoitusta tarvitaan myös uusille ja vanhoille alan ammattilaisille järjestettävään koulutukseen, sekä vapaaehtoisille auttajille. Rahoituksen tarvitsee siis pysyä kehityksessä mukana ja ajan tasaisena tarpeiden osalta.

Åberg on muun muassa STT infon artikkelissa kertonut seuraavaa: ”Rikosuhripäivystyksen (RIKU) palveluiden rahoitukseen ei oikeusministeriön talousarvio-

esityksessä ole esitetty indeksikorotusta, joka takaisi palveluiden säilymisen nykyisellä tasollaan. RIKUn palveluita joudutaan supistamaan vuonna 2024, jos valtionavustus RIKUn julkisen palveluvelvoitteen toteuttamiseen säilyy nykyisellään samalla kun henkilöstö- ja muut kustannukset väistämättä kasvavat.” Tämän jälkeen RIKU on kuitenkin saanut jonkin verran lisärahoitusta, joka riittänee takaamaan sen, että palveluita ei jouduta supistamaan vuonna 2024, Åberg lisää.

4.6 Tutkimusaineiston analysointi

Haastattelu on mielestäni paras valinta täydentämään opinnäytetyötäni, koska niiden kautta olen saanut työhöni uusia, ammattimaisia näkökulmia. Haastateltavat ovat työskennelleet kukin eri mittaisen ajan rikoksen uhrien sekä uhrin aseman vaikuttavien työryhmien parissa, ja heillä kaikilla on erilaista osaamista ja kokemusta vuosien takaa. Mielestäni on tärkeää saada niin pidemmän ajan kokemusta kuin tuoretta näkökulmaa opinnäytetyöhöni. Haastatteluissa nostettiin esiin säädöksiä, joita olen myös tässä työssä avannut, joten koen, että haastattelut sekä opinnäytetyön muu aineisto tukevat toinen toisiaan.

Haastattelut pidettiin Teamsin kautta ja ne tallennettiin. Tallenteista sain koottua tähän raporttiin yhtenäisiä vastauksia kunkin asiantuntijan osalta monipuolisesti ja kattavasti tukemaan työni muuta aineistoa. Haastatteluissa käytiin hyvä keskustelua, kuten olin toivonutkin. Uskon, että haastateltavien vastuksiin voi samaistua monikin alalla ja vastaavissa työtehtävissä työskentelevä. Yhteenvetona haastatteluista voisi sanoa, että ne onnistuivat mielestäni hyvin ja haastatteluista oli todella suuri hyöty niin opinnäytetyöhöni sisällön kuin oman oppimiseni kannalta.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä luvussa pohdin, kuinka onnistuin opinnäytetyössäni tarkastelemaan uhrin aseman muutosta viimeisen 30 vuoden aikana ja kuinka työni muuten onnistui. Alkuun minulle toi haasteita itse aihe ja sen valinta. Minua kiinnosti rikokset ja niihin liittyvä kriminologia. Koin, että RIKU voisi olla hyvä taho, josta voisin saada kiinnostuksenkohteitani vastaavan aiheen tai aihe-ehdotelman. Oltuani yhteydessä RIKUun aiheeni selkiytyi heidän ehdotuksensa myötä. Alussa tuntui mahdollomalta löytää konkreettista tietoa siitä, miten uhrin asema on muuttunut, mutta mitä enemmän materiaalia ylipäänsä löysin aiheesta, sitä enemmän, löysin myös lähteitä, joista uhrin aseman konkreettiset muutokset selkenivät minullekin. Koen että opinnäytetyöni on muun muassa RIKUlle hyvä katsaus, siitä mitä kaikkea kehitystä vuosikymmenten aikana on tapahtunut, ja pieni muistutus myös siitä, kuinka heidänkin toimintansa on kasvanut ja työnkuvat laajentuneet uusien säädösten asettamien puitteiden myötä. Olen mielestäni onnistunut luomaan kattavan, mutta tiiviin katsauksen siitä, kuinka uhrin asema on muuttunut ja kuinka tukipalveluiden tärkeys on vuosien varrella korostunut ja niiden tarve lisääntynyt.

Lähdeaineistoon tutustuessani on ollut mielenkiintoista huomata, kuinka uhrin asema on muuttunut viimeisten 30 vuoden aikana. Vielä 1980-luvulla uhreille ei ollut juurikaan tarjolla tukipalveluita, eikä uhria kohdeltu todellakaan niin kuin tänä päivänä. Vakavankin rikoksen kohdannutta uhria saatettiin kohdella samalla tavoin kuin vaikkapa passia hakenutta ihmistä. Välttämättä ei edes kysytty, tarvitseeko uhri apua tai henkilöä, johon olla yhteydessä rikosprosessiin liittyvissä asioissa, saati tunnistettu käsitettä ”uhri” sanan nykyisessä laajuudessaan. Etsiesäni materiaalia vuosikymmenten takaa huomasin myös rikosnimikkeiden muuttuneen ja lisääntyneen. Rikosnimikkeitä on enemmän tänä päivänä, ja muun muassa tietoverkkorikos, toiselta nimikkeeltään kyberrikollisuus, on alkuun lisääntynyt tietokoneiden ja internetin myötä, mutta kun on ymmärretty mitä vahinkoa internetin myötä voi aiheutua, on osattu myös suojautua muun muassa kyberrikollisuudelta ja näin tilastollisesti kyberrikollisuus vähentynyt. Nykyään myös perheen sisäinen väkivalta tunnistetaan laissa, ja seksuaalirikokset on jaoteltu useammalla rikosnimikkeellä teon ja sen laajuuden perusteella.

Nykypäivänä on hyvin monenlaisia tukipalveluita uhreille, ja monelle uhriryhmälle on tarjolla räätälöityä ja yksilöllistä palvelua rikosnimikkeen mukaisesti. Laki velvoittaa tarjoamaan uhreille sekä apua että monenlaisia tukipalveluita. On myös olemassa säädökset siitä, kuinka tukipalveluiden saatavuus turvataan. Opinnäytetyö tehdessäni minulle on kuitenkin herännyt kysymys, siitä kuka tätä kaikkea rahoittaa. Projektini edetessä olen saanut tähän vastauksia, mutta myös lisää uusia kysymyksiä siitä, kuinka rahoitus onnistuu ja saadaan säilytettyä, jos tukipalveluita tulee myös tarjota jatkossa yhä enemmän ja matalammalla kynnyksellä uhrille. Mielestäni tästä aiheesta oli mielenkiintoista puhua asiantuntijoiden kanssa. Koska tukipalveluita tulee jatkossa tarjota uhridirektiivin myötä entistä laajemmin, on mielestäni huolestuttavaa riittävätkö resurssit nykyisellään. Osaan heti vastata, että ei riitä. Mutta jos tukipalveluita ei saada rahoitettua, tai niihin ei saada lisätukea, on mielestäni kohtuutonta vaatia lisää ja lisää auttavia asiantuntijoita ja koulutettua henkilöstöä, jos sellaista ei ole saatavilla. RIKUn esittämässä lausunnosta rikosuhridirektiivin muuttamisesta eduskunnan lakivaliokunnalle (U 44/2023) tulee mielestäni hyvin ilmi huoli siitä, onnistuuko uudistukset ja saadaanko uudistuksilla tarpeeksi hyvin toteutettua toivotut muutokset ja tarpeelliset lisäykset direktiiviin.

Haastatteluiden osalta oli mielestäni mielenkiintoista kuulla asiantuntijoiden kertovan, miten heidän työssään on näkynyt tai näkyy konkreettisesti muutetut säädökset, ja mitä he toivoisivat tapahtuvan tulevaisuudessa. Haastattelut myös tukivat hyvin opinnäytetyön aineistoa ja teoriaa. Haastatteluissa nostettiin myös esiin huomio siitä, että jotta voidaan ennaltaehkäistä rikoksia tai toivoa muutosta rikoksen tekijässä, tulee myös häntä auttaa. Vaikka opinnäytetyöni keskittyy rikoksen uhuriin, on mielestäni tärkeää nostaa esille myös rikoksen tekijän auttaminen.

Mielestäni onnistuin kokonaisuudessa hyvin opinnäytetyön osalta ja onnistuimaan luomaan tiiviin ja samalla kattavan katsauksen uhrin asemassa tapahtuvista muutoksista vuosikymmenten saatossa. Työssä on teoriaa mielestäni kattavasti, mutta asia ei rönsyä liikaa. Haastattelut ovat hyvä lisä suhteellisen kuivien lakitekstien rinnalla ja visuaalinen aikajana kuva auttaa hahmottamaan hiukan paremmin tapahtuneet muutokset aikajärjestyksessä.

Opinnäytetyötä voisi jatkaa tai kehittää keskittymällä esimerkiksi lapsiuhreihin ja alle 15-vuotiaan oikeudelliseen vastuuseen tai rikoksen uhreiksi toistuvasti joutuviin henkilöihin. Useasti rikoksen uhriksi joutuvat tulisi huomioida rikosentorjunnassa, koska sillä on suuri merkitys rikollisuuden vähentämisessä (Rikosentorjunta). Aihe on niin laaja, että siitäkin riittäisi tutkittavaa kokonaiseen opinnäytetyöhön. Uhrin osalta voisi ottaa myös lähempään tarkasteluun lähisuhdeväkivallan tai seksuaalirikosten uhrin ja heidän asemansa lainsäädännössä tai keskittyä edellä mainittujen rikosten uhrien tukipalveluiden riittävyden arviointiin. Ja jos uhridirektiivi uudistetaan, voisin jatkaa työtäni erittelemällä, miten direktiivi uudistus on näkynyt uhrin asemassa tai miten uhridirektiiviä lopulta uudistettiin.

LÄHTEET

Amsterdamin sopimus. Euroopan unionista tehdyn sopimuksen, Euroopan yhteisöjen perustamissopimusten ja niihin liittyvien tiettyjen asiakirjojen muuttamisesta. 10.11.1997. Euroopan yhteisöjen virallinen lehti. C 340/1.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:11997D/TXT>

Alaattinoğlu, D., Kainulainen, H. & Niemi, J. 2020. Raiskausrikosten eteneminen rikosprosessissa. Turun yliopisto.

<https://www.utu.fi/sites/default/files/public%3A/media/file/raiskausrikosten-etemeninen-rikosprosessissa-2020.pdf>

Esitutkintalaki 22.7.2011/805.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110805>

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 25.10.2012/29/EU. Rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta. Euroopan yhteisöjen virallinen lehti. L 315/57.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029>

Euroopan unionin perusoikeuskirja. 18.12.2000. Euroopan yhteisöjen virallinen lehti. C 364/1.

https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_fi.pdf

Haapakangas, K., Näsi, M., Pietiläinen, M. 11.4.2022. Tieto & Trendit. Artikkelit "Lisääntykö lähisuhdeväkivalta korona-aikana?". Tilastokeskus.

<https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2022/lisaantyiko-lahisuhdevakivalta-korona-aikana/>

Haasio, A. 2013. Netin pimeä puoli. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

HE 66/2015 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi esitutkintalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_66+2015.aspx

HE 144/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain 3 luvun 11 §:n ja oikeudenkännistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_144+2022.pdf

HUS. Seri-tukikeskus seksuaaliväkivallan uhreille, Naistenklinikka.

<https://www.hus.fi/potilaalle/sairaalat-ja-toimipisteet/naistenklinikka/seri-tukikeskus-seksuaalivakivallan-uhreille>

Istanbulin sopimus. 2011. Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta.

<https://rm.coe.int/1680462532>

Kostiainen, R. 2014. Haaste. Asiantuntevasti rikosentorjunnasta ja kriminaalipolitiikasta. Rikosentorjunta. 5
https://rikosentorjunta.fi/documents/5235988/56402368/2014-2_Haaste.pdf/e0aa38da-0a8c-dddb-716d-de0ecc59a7c2/2014-2_Haaste.pdf?t=1617027486875

Kivivuori, J., Aaltonen, M., Näsi, M., suonpää, K., Danielson, P. 2018. Kriminologia: rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. Gaudeamus, Helsinki.

Laki lähestymiskiellosta 4.12.1998/898.
<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980898>

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19970689>

Laki rikosuhrimaksusta 22.5.2015/669.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150669>

Laki valtion varoista maksettavasta korvauksesta turvakotipalveluiden tuottajalle 30.12.2014/1354.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141354>

Neuvoston puitepäätös. Uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyssä 15.3.2001/220/YOS. Euroopan yhteisöjen virallinen lehti. L 82/1.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220>

Oulasmaa, L., Riala, K., Riipinen, P. 2023. Nuoren mielenterveyshäiriö ja joutuminen väkivaltarikoksen uhriksi. Lääketieteellinen aikakauslehti Duodecim.
<https://www.duodecimlehti.fi/duo17712>

Rikosentorjunta. Rikoksen uhri ja uudelleen uhriksi joutumisen ehkäisy.
<https://rikosentorjunta.fi/rikoksen-uhri-ja-uudelleen-uhriksi-joutumisen-ehkaisy>

Rikoslaki 19.12.1889/39
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Rikosuhripäivystys. 2018. Käytännön oikeusopas väkivaltarikoksen uhrille.
https://www.riku.fi/content/uploads/su_file/Oikeusopas-vakivaltarikoksen-uhriille-suomi.pdf

Rikosuhripäivystys. 20.2.2023. Artikkelit "Rikosuhripäivystyksen asiakasmäärä kasvoi viime vuonna". <https://www.riku.fi/rikosuhripaivystyksen-asiakasmaara-kasvoi-viime-vuonna-rikosuhriiikolla-teemana-petokset/>

Sarimo, M., Salmi, V. 2016. Rikosoikeus. Rikoksen uhrien tiedonsaannin edistäminen. Työryhmän ehdotus. Oikeusministeriö. Helsinki.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75122/OMML_23_2016_Raportti.pdf

Siltala, H. 2022. Lähisuhdeväkivallan tehokkaampi tunnistaminen vähentäisi väkivallasta aiheutuvia terveyshaittoja ja -kustannuksia. Lääketieteellinen aikakauslehti Duodecim. <https://www.duodecimlehti.fi/duo16862>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto. 1.6.2021. Tilastokeskus. Helsinki.

https://stat.fi/til/rpk/2020/15/rpk_2020_15_2021-06-01_tie_001_fi.html

THL. Terveystieteiden tutkimuskeskus. 27.3.2024. Barnahus-hanke.

<https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/barnahus-hanke>

THL. Terveystieteiden tutkimuskeskus. 5.12.2023. MARAK-moniammatillinen riskinarviointi.

<https://thl.fi/aiheet/vakivalta/tyon-tueksi/marak-moniammatillinen-riskinarviointi>

Tilastokeskus 18.10.2023. Rikos- ja pakkokeinotilasto 2023, 3. vuosineljännes.

<https://www.stat.fi/julkaisu/cl8layq2sly2t0cvz5flzvoe6>

Tuomi, J., Sarajärvi, A., 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Tuovi. 8.5.2023. Sisäisen turvallisuuden portaali. Rikollisuus.

<https://sisainturvallisuus.fi/rikollisuus>

U 44/2023. 22.9.2023. Eduskunnan lakivaliokunnalle. Rikosuhripäivystyksen lausunto uhridirektiivin muuttamisesta.

<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2023-AK-24754.pdf>

Åberg, Leena-Kaisa. 2017. Rikoksen uhrin käsikirja. PS-Kustannus, Jyväskylä.

Åberg, Leena-Kaisa. 29.5.2023. Asianajajaliitto. Turvataan uhrien tukipalvelut.

<https://asianajajaliitto.fi/blogi/turvataan-uhrien-tukipalvelut/>

Åberg, Leena-Kaisa. 18.9.2023. STT info. Oy Suomen Tietotoimisto. Artikkelin nimi: "Rikosuhripäivystyksen palveluiden riittävä rahoitus on turvattava. Helsinki.

<https://www.sttinfo.fi/tiedote/70022661/rikosuhripaivystyksen-palveluiden-riittava-rahoitus-on-turvattava?publisherId=2568420&lang=fi>

LIITTEET

Liite 1. Haastatteluiden saate

Haastattelupyyntö

Opinnäytetyöni nimi: Rikoksen uhrin aseman muutokset viimeisen 30 vuoden aikana.

Opiskelen Tampereen ammattikorkeakoulussa liiketaloutta, suuntautumisenani juridiikka. Tämä opinnäytetyö on osa opintojani. Opinnäytetyössäni käsittelen rikoksen uhrin asemaan liittyviä muutoksia lainsäädännön näkökulmasta sekä tukipalveluiden kehittymistä tänä aikana. Kuinka mm. uhrin asema on muuttunut konkreettisesti viimeisten noin 30 vuoden aikana. Opinnäytetyöni aihe on valikoitunut yhteistyössä Rikosuhripäivystyksen (RIKU) kanssa, oltuani heihin yhteydessä. RIKU ei kuitenkaan ole työn tilaaja.

Haluaisin haastatella Teitä opinnäytetyötäni varten. Tavoitteenani on asiantuntija haastatteluilla täydentää opinnäytetyöni sisältöä ja saada asiantuntijoiden näkökulmaa opinnäytetyöhöni tulevaisuutta ajatellen, uhrien aseman ja tukipalveluiden osalta. Opinnäytetyössäni hyödynnän ajantasaisia säädöksiä sekä oikeuskirjallisuutta, joka käsittelee rikoksen uhreja ja heidän asemaansa.

HUOM! Haastattelun sisältöä käytetään vain opinnäytetyöhöni ja kaikki haastattelun materiaali tuhoetaan asianmukaisesti opinnäytetyön valmistuttua. Haastattelumateriaalia ei luovuteta ulkopuolisille. Opinnäytetyö löytyy sen valmistuttua Theseuksesta.

Haastattelu voidaan toteuttaa myös nimettömästi, mikäli Te näin tahdotte. Tällöin opinnäytetyössäni ei ole mitään mainintaa Teistä, tahosta, jota edustatte tai muuten mitään yhdistävää tekijää, jolla Teidät voitaisiin tunnistaa.

Sani Majaniemi

LIITE 2. Haastattelu, kysymykset

1. Kuinka Te näette rikoksen uhrin aseman muuttuneen viimeisen 30 vuoden aikana? Kuinka esim. tukipalvelut ovat tulleet osaksi uhrin rikosprosessia?
2. Kuinka arvioitte rikosuhridirektiivin ohjaavan edustamanne tahon toimintaa tulevaisuudessa? Kuinka direktiivi ja/tai sen mahdollinen päivittäminen tulee näkymään työssänne? Entä uhrin asemassa?
3. Tulisiko Suomessa tehdä muutoksia lakeihin, jotta uhrin asema kohentuisi entisestään ja uhri saisi tarvitsemansa tuen tukipalveluiden osalta? Mitä nämä muutokset olisivat?
4. Miten Teidän mielestänne tukipalveluiden asemaa ja niiden vaikutusta voitaisiin vahvistaa tulevaisuudessa?
5. Onko Teidän mielestänne uhreja kohtaavilla viranomaisilla riittävä koulutus ja asiantuntemus uhrin kohtaamiseen vai tulisiko opettaa ja painottaa enemmän myös tukipalveluihin ohjaamista?
6. Kuinka näette tukipalveluiden rahoituksen tulevaisuudessa? Liittyykö siihen uhkia vai onko rahoitus turvattu?